

БУДІВЕЛЬНА ГАЛУЗЬ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Актуальність теми. Суспільний запит на кримінально-правову охорону правовідносин у сфері будівництва (будівельній галузі) зумовлений тим винятковим значенням, яке має промислове та цивільне будівництво на сучасному етапі українського суспільства. Саме завдяки новому будівництву, реконструкції, реставрації, капітальному ремонту будівель і споруд забезпечується сталий розвиток суспільства, розбудова безпечного й комфортного життя громадян.

Огляд літератури. Дослідженням об'єкта кримінально-правової охорони та питанням соціальної зумовленості такої охорони присвячено, зокрема, праці А. Залеської, О. Кириченка, М. Коржанського, В. Кузнєцова, Є. Лащука, А. Музики, В. Тація. Також у цій статті проаналізовано праці дослідників у сфері містобудівних правовідносин, зокрема Р. Майданика та О. Халабуденка.

Метою статті є дослідження особливостей будівельної галузі як об'єкта кримінально-правової охорони. У рамках даної мети визначено ряд завдань: дослідити поняття об'єкта кримінально-правової охорони, встановити соціальну зумовленість криміналізації посягань на відносини у сфері будівництва, особливості правової природи будівельних правовідносин як об'єкта кримінально-правової охорони.

Виклад основного матеріалу. Розвиток правової системи України, поява нових галузей, міжгалузевих і галузевих інститутів є неминучим наслідком змін у суспільних відносинах, економіці, екології та культурі. Ці фактори особливо важливими є в сфері будівництва.

Будівельна галузь має надважливе значення в економіці будь-якої держави. Так, директор Науково-технічного центру Академії будівництва України І. Перегінець зазначає, що, за даними Мінекономіки, частка будівельної галузі у ВВП України у 2018 році становила лише 2,3%, тоді як середня у світі – понад 5%. Найбільша частка в країнах Європи належить Словаччині – 7,1% [1]. Такі обставини слід сприймати як можливість розвитку галузі, особливо в умовах повоєнної відбудови, хоча реальні строки закінчення війни наразі є доволі теоретичними.

Водночас станом на лютий 2024 року російська агресія завдала збитків інфраструктурі України на майже 155 млрд доларів, внаслідок бойових дій і регулярних обстрілів щодня збільшується кількість пошкоджених і зруйнованих житлових будинків: станом на січень 2024 року таких понад 250 тис. будівель. З них – 222 тис. приватних будинків, понад 27 тис. багатоквартирних та 526 гуртожитків. Прямі збитки від руйнувань цих об'єктів оцінюються у \$58,9 млрд. Завдані інфраструктурі збитки на початок 2024 року сягають \$36,8 млрд, втрати промисловості та підприємства – вже на рівні \$13,1 млрд [2]. Тож будівельна сфера є й буде актуальною як у цей час, так і в перспективі повоєнної відбудови.

Однак розвиток будівельної сфери як надважливої складової економіки України є неможливим без належного захисту відповідних відносин правовими засобами, а в крайньому випадку – і кримінально-правовими заходами.

У теорії кримінального права одним із фундаментальних теоретичних питань є зміст поняття «об'єкт кримінально-правової охорони» та його співвідношення зі схожим поняттям «об'єкт злочину». В. Тацій слушно зазначає, що об'єкт злочину надає можливість виробити підстави й критерії вибору об'єктів кримінально-правової охорони і засобів їх захисту, а також оптимальні правила побудови законодавства про кримінальну відповідальність та кваліфікацію злочинів [3, с. 5].

А. Музика і Є. Лащук визначають, що поняття «об'єкт злочину» необхідно відрізнити від поняття «об'єкт кримінально-правової охорони» – вони «перехрещуються», а не є тотожними [4, с. 52].

При цьому згадані автори посилаються на позицію М. Коржанського про те, що об'єкт кримінально-правової охорони – це ті суспільні відносини, які знаходяться під охороною кримінального закону, але злочинному порушенню не піддавались, а безпосередній об'єкт злочину – це ті сус-

пільні відносини, які вже піддалися злочинному порушенню в конкретному випадку посягання на об'єкт кримінально-правової охорони. В інших випадках терміни «об'єкт кримінально-правової охорони» і «об'єкт злочину» можуть вживатися як синоніми» [5, с. 57].

В. Кузнецов визначає поняття об'єкта кримінально-правової охорони як сфери непорушених або порушених діяннями (чи створена загроза заподіяння істотної шкоди), що не містить ознак злочину чи складу злочину, суспільних відносин, які охороняються законом про кримінальну відповідальність [6, с. 77–79].

При цьому, наголошує О. Кириченко, слід відрізнити об'єкт злочину від об'єкта кримінально-правової охорони. Він визначає, що об'єкт кримінально-правової охорони – це цінність, поставлена під охорону кримінального закону, на яку ще не здійснено злочинного посягання, а об'єкт злочину – це та ж сама цінність, яка вже зазнала злочинного впливу, на котру вже здійснено суспільно небезпечне посягання, передбачене Особливою частиною Кримінального кодексу України (далі – КК). Отже, злочинне посягання перетворює об'єкт кримінально-правової охорони на об'єкт злочину [7, с. 186].

Тож фактично важливість об'єкта кримінально-правової охорони є підставою для криміналізації (чи відсутності такої криміналізації) посягань на даний об'єкт. При цьому в кримінальному праві визнання вважається, що криміналізації передую соціальна зумовленість, під якою вчені-юристи розуміють причинно-наслідковий зв'язок між цим достатньо істотним негативним впливом на суспільні відносини, у результаті чого законодавець має підстави для включення такого діяння до переліку суспільно небезпечних, тобто для його криміналізації. Криміналізація як процес віднесення тих чи інших дій (бездіяльності) до злочинних за своєю суттю є кінцевою реакцією законодавця на потребу та необхідність кримінально-правового захисту від конкретного суспільно небезпечного посягання, що виникло в суспільстві [8].

Пунктом 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року № 3038-VI визначено, що будівництвом є нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт об'єкта будівництва. Частиною 2 ст. 4 цього ж Закону встановлено, що суб'єктами містобудування є органи виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи [9].

Водночас ст. 7 Закону України «Про основи містобудування» від 16 листопада 1992 року № 2780-XII визначає, що державне регулювання у сфері містобудування здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою та Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, а також центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері містобудування, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері містобудування, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державного архітектурно-будівельного контролю, іншими органами в порядку, встановленому законодавством.

Державне регулювання у сфері містобудування згідно зі ст. 8 цього ж Закону полягає у такому:

- плануванні територій на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях;
- аналізі стану містобудування, прогнозуванні його розвитку;
- підготовці, затвердженні та реалізації державних, регіональних і місцевих містобудівних програм, містобудівної документації;
- координації взаємодії суб'єктів містобудівної та архітектурної діяльності;
- наданні вимог щодо урахування державних інтересів під час розроблення містобудівної документації;
- проведенні експертизи містобудівної документації та проектів конкретних об'єктів;
- розробці і затвердженні будівельних норм, кошторисних норм, нормативів і правил;
- контролі за дотриманням законодавства у сфері містобудування, норм, вимог вихідних даних, затвердженої містобудівної документації та проектів конкретних об'єктів, раціональним використанням територіальних і матеріальних ресурсів при проектуванні та будівництві;
- контролі за дотриманням вимог щодо охорони культурної спадщини та збереженням традиційного характеру середовища населених пунктів;
- ліцензуванні видів господарської діяльності з будівництва об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з середніми та значними наслідками, за переліком видів робіт та в порядку, що визначаються Кабінетом Міністрів України [10].

Отже, правовідносини у сфері будівництва містять у собі публічно-правову компоненту, яка визначає певні особливості будівництва в контексті містобудування як публічно важливої діяльності. Наявність такої публічно-правової компоненти та державного регулювання взагалі пов'язана, зокрема, із тим, що будівництво має надзвичайно важливе суспільне значення, адже хаотична забудова населених пунктів і територій може створити ряд загроз екологічного та ергономічного характеру.

При цьому будівництву як діяльності притаманний і приватноправовий, передусім цивільно-правовий компонент. Насамперед він пов'язаний із договором будівельного підяду, згідно із яким підрядник зобов'язується збудувати й здати у встановлений строк об'єкт або виконати інші будівельні роботи відповідно до проєктно-кошторисної документації, а замовник зобов'язується надати підрядникові будівельний майданчик (фронт робіт), передати затверджену проєктно-кошторисну документацію, якщо цей обов'язок не покладається на підрядника, прийняти об'єкт або закінчені будівельні роботи та оплатити їх (ч. 1 ст. 875 Цивільного кодексу України, далі – ЦК України). При цьому цивільно-правовий (приватноправовий) сегмент будівельних правовідносин цим не обмежується й охоплює такі правові явища (за ЦК України):

- право власності на новостворене нерухоме майно та об'єкти незавершеного будівництва (ст. 331);
- право власника на забудову земельної ділянки (ст. 375);
- право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) (глава 34);
- найм (оренда) земельної ділянки (ст. 792);
- страхування об'єкта будівництва (ст. 882);
- управління нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва, майбутнім об'єктом нерухомості підлягає нотаріальному посвідченню (ст. 1031) [11].

Також до приватноправових слід віднести відносини з укладання та виконання договорів щодо організації та фінансування будівництва об'єкта нерухомого майна [12].

Р. Майданик слушно зазначає, що роль цивільно-правових норм у сфері містобудування виявляється у використанні категорій: «нерухоме майно», «самочинне будівництво», «право на виконання будівельних робіт», «прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів», «пайова участь у розвитку інфраструктури населеного пункту» при регулюванні містобудівних відносин. Відносини у сфері містобудування як предмет цивільно-правового регулювання характеризуються особливою соціальною значимістю, що передбачає як мету не лише отримання прибутку в інтересах учасників цих відносин, а й досягнення корисного, суспільно важливого ефекту, поєднаного з ефективністю у сфері містобудування, перспективами подальшого зростання і розвитку [13, с. 6–8].

Відтак, будівельним правовідносинам і будівельному праву як міжгалузевому правовому інституту притаманні як цивільно-правові (приватноправові), так і публічно-правові відносини. Такий дуалізм притаманний не лише українському будівельному праву. Так, О. Халабуденко слушно зазначає, що юрисдикції важливих європейських партнерів України – Франції та Німеччини, правові системи яких становлять ядро сім'ї континентального права, свідчать, по-перше, про незаперечне визнання в цих юрисдикціях самого будівельного права; по-друге, про принципову відмову юридичної спільноти названих юрисдикцій сформулювати на його основі якусь комплексну правову галузь; по-третє, зумовлене послідовним розподілом права на публічне та приватне, чітким розмежуванням сфери приватного і публічного будівельного законодавства [14].

Висновки. За таких обставин приватноправовий сегмент будівельних правовідносин опосередковує договірні відносини між учасниками будівельного ринку (замовниками, виконавцями, інвесторами, власниками та орендарями засобів виробництва). Водночас публічно-правовий сегмент будівельних правовідносин спрямований на забезпечення загальносуспільних інтересів (ергономічних, транспортних, екологічних, соціальних, культурних тощо), забезпечення сталого розвитку населених пунктів та раціонального використання земель під житлову, промислову та іншу забудову.

Отже, будівельна галузь як об'єкт кримінально-правової охорони являє собою сукупність публічно-правових і приватноправових суспільних відносин, що врегульовані нормами будівельного законодавства з метою забезпечення балансу між приватноправовими інтересами учасників будівельного ринку та загальносуспільними інтересами у сфері будівництва (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт об'єкта будівництва).

Список використаних джерел

1. Частка будівництва у ВВП України становить 2,3%, – експерт. *Укрінформ*. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/4518/pravylaoformlennyaspyskuvykorystanyhdzherel.pdf> (дата звернення: 27.04.2024)
2. Росія завдала збитків інфраструктурі України на майже 155 мільярдів доларів *LB.UA*. URL: https://lb.ua/society/2024/02/12/598044_rosiya_zavdala_zbitkiv.html (дата звернення: 27.04.2024)
3. Тацій В. Я. Об’єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право. 2016. 256 с.
4. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ: ПАЛІВО-ДА А. В., 2011. 192 с.
5. Коржанський М. Й. Об’єкт і предмет злочину. Лекція. Київ: Нац. акад. внутр. справ., 1997. 276 с.
6. Кузнєцов В. В. Співвідношення понять «об’єкт злочину» та «об’єкт кримінально-правової охорони» в теорії кримінального права. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 11. Т. 2. С. 77–79.
7. Кириченко О. В. Громадська безпека як об’єкт кримінально-правової охорони. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С.185–190.
8. Залеська А. С. Соціальна обумовленість криміналізації порушення права на отримання освіти в Україні. *Форум права*. 2012. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_1_53 (дата звернення: 27.04.2024)
9. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 р. № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#n11> (дата звернення: 27.04.2024)
10. Про основи містобудування. Закон України від 16 листопада 1992 р. № 2780-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#n64> (дата звернення: 27.04.2024)
11. Цивільний кодекс України: Закон України. Кодекс від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3836> (дата звернення: 27.04.2024)
12. Про гарантування речових прав на об’єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому: Закон України від 15 серпня 2022 р. № 2518-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2518-20#Text> (дата звернення: 27.04.2024)
13. Майданик Р. А. Містобудівне право: цивільно-правові аспекти. *Будівельне право: проблеми теорії і практики*: зб. наук. пр. Вип. III. Матеріали Третьої наук.-практ. конф. (Київ, 4 грудня 2019 р.). Київ–Тернопіль: Бескиди, 2019. У 2-х ч. Ч. 1. 231 с.
14. Халабуденко О. А. Будівельне право: деякі методологічні підходи до сфери правової дійсності, яка формується. *Будівельне право: проблеми теорії і практики*: матеріали Другої наук.-практ. конф. (Київ, 6 грудня 2018 р.). Київ–Тернопіль: Економічна думка, 2018. URL: <https://org2.knuba.edu.ua/mod/resource/view.php?id=28519> (дата звернення: 27.04.2024)

References

1. Chastka budivnytstva u VVP Ukrainy stanovyt 2,3%, – ekspert. *Ukrinform*. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/4518/pravylaoformlennyaspyskuvykorystanyhdzherel.pdf> (data zvernennia: 27.04.2024)
2. Rosiia zavdala zbytkiv infrastrukturi Ukrainy na maizhe 155 miliardiv dolariv *LB.UA*. URL: https://lb.ua/society/2024/02/12/598044_rosiya_zavdala_zbitkiv.html (data zvernennia: 27.04.2024)
3. Tatsii V. Ia. Obiekt i predmet zlochynu v kryminalnomu pravi: monohrafiia. Kharkiv: Pravo. 2016. 256 s.
4. Muzyka A. A., Lashchuk Ye. V. Predmet zlochynu: teoretychni osnovy piznannia: monohrafiia. Kyiv: Palyvoda A. V., 2011. 192 s.
5. Korzhanskiy M. I. Obiekt i predmet zlochynu. Lektsiia. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav. 1997. 276 s.
6. Kuznietsov V. V. Spivvidnoshennia poniat «obiekt zlochynu» ta «obiekt kryminalno-pravovoi okhorony» v teorii kryminalnoho prava. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. 2014. № 11. T. 2. S. 77–79.
7. Kyrychenko O. V. Hromadska bezpeka yak obiekt kryminalno-pravovoi okhorony. *Pravo i suspilstvo*. 2012. № 3. S. 185–190.
8. Zaleska A. S. Sotsialna obumovlenist kryminalizatsii porushennia prava na otrymannia osvity v Ukraini. *Forum prava*. 2012. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_1_53 (data zvernennia: 27.04.2024)
9. Pro rehuliuвання mistobudivnoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 17 liutoho 2011 r. № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#n11> (data zvernennia: 27.04.2024)
10. Pro osnovy mistobuduvannia: Zakon Ukrainy vid 16 lystopada 1992 r. № 2780-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#n64> (data zvernennia: 27.04.2024)
11. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy. Zakon Ukrainy. Kodeks vid 16 sichnia 2003 r. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3836> (data zvernennia: 27.04.2024)

12. Pro harantuvannya rechovykh prav na obiekty nerukhomoho maina, yaki budut sporudzheni v maibutnomu: Zakon Ukrainy vid 15 serpnia 2022 r. № 2518-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2518-20#Text> (data zvernennia: 27.04.2024)
13. Maidanyk R. A. Mistobudivne pravo: tsyvilno-pravovi aspekty. *Budivelne pravo: problemy teorii i praktyky*: Vyp. III. Materialy Tretoi nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 4 hrudnia 2019 r.). Kyiv–Ternopil: Beskydy, 2019. V 2-kh ch. Ch. 1. 231 s.
14. Khalabudenko O. A. Budivelne pravo: deiaki metodolohichni pidkhody do sfery pravovoi diisnosti, yaka formuietsia. *Budivelne pravo: problemy teorii i praktyky*: Materialy Druhoi nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 6 hrudnia 2018 r.). Kyiv–Ternopil: Ekonomichna dumka, 2018. URL: <https://org2.knuba.edu.ua/mod/resource/view.php?id=28519> (data zvernennia: 27.04.2024)

Оленченко Н. Г. Будівельна галузь як об'єкт кримінально-правової охорони

Стаття присвячена аналізу кримінально-правової охорони сфери будівництва як необхідного елементу сталого розвитку цієї галузі економіки України. Визначено актуальність цього напрямку досліджень з огляду на винятково важливу роль будівельної галузі в економіці. Проаналізовано сутність терміна «об'єкт кримінально-правової охорони» в теорії кримінального права та його співвідношення із суміжним поняттям «об'єкт злочину». Визначено, що ці поняття не є тотожними, хоча тісно пов'язані між собою.

Визначено будівництво як сукупність таких елементів: нове будівництво, реставрація, реконструкція та капітальний ремонт. Проаналізовано особливості будівельного законодавства України. Встановлено соціально важливі ознаки будівельних правовідносин як об'єкта кримінально-правової охорони. Визначено дуалізм даних правовідносин, які містять у собі і приватноправові, і публічно-правові складові. Констатовано, що приватноправовий сегмент будівельних правовідносин опосередковує договірні відносини між учасниками будівельного ринку, водночас публічно-правовий сегмент будівельних правовідносин спрямований на забезпечення загальносуспільних інтересів, забезпечення сталого розвитку населених пунктів та раціонального використання земель під житлову, промислову та іншу забудову.

Сформульовано авторське визначення будівельної галузі як об'єкта кримінально-правової охорони, яким є сукупність публічно-правових і приватноправових суспільних відносин, що врегульовані нормами будівельного законодавства з метою забезпечення балансу між приватноправовими інтересами учасників будівельного ринку та загальносуспільними інтересами у сфері будівництва (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт об'єкта будівництва).

Ключові слова: будівельна галузь, кримінальне правопорушення, злочин, кримінально-правова охорона, об'єкт злочину, кримінальна відповідальність, криміналізація.

Olenchenko N. H. The building industry as an object of criminal law protection

The article is devoted to the analysis of criminal law protection of the building industry as a necessary element of sustainable development of this branch of the Ukrainian economy. The relevance of this direction of research is determined, taking into account the extremely important role of the building industry in the economy. The essence of the term «object of criminal protection» in the theory of criminal law and its relationship with the related concept «object of crime» are analyzed. It was determined that these concepts are not identical, although they are closely related.

Building industry is defined as a combination of the following elements: new construction, restoration, reconstruction, and capital repair. Peculiarities of building legislation of Ukraine are analyzed. Socially significant signs of building legal relations as an object of criminal law protection have been established. The dualism of these legal relations, which contain both private law and public law components, is defined. It was established that the private-law segment of building legal relations mediates contractual relations between construction market participants, while the public-law segment of construction legal relations is aimed at ensuring general public interests, ensuring the sustainable development of settlements and rational use of land for residential, industrial and other construction.

The author's definition of the construction industry as an object of criminal law protection is formulated, which is a set of public-law and private-law social relations regulated by the norms of building legislation with the aim of ensuring a balance between the private-law interests of construction market participants and general public interests in the field of building industry (new construction, reconstruction, restoration, capital repair of the construction object).

Key words: building industry, criminal offense, crime, criminal law enforcement, object of crime, criminal liability, criminalization.

DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-603-607